

Gillberga kyrka

Reparation av stegtak

Antikvarisk rapport

Gillberga kyrka 1:1
Gillberga socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Tobias Mårud

Gillberga kyrka

Reparation av stegtak

Antikvarisk rapport

Gillberga kyrka 1:1
Gillberga socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Tobias Mårud

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2014

Omslagsfoto: Det nya stegtaket, sett från sydväst. Foto: Tobias Mårud.

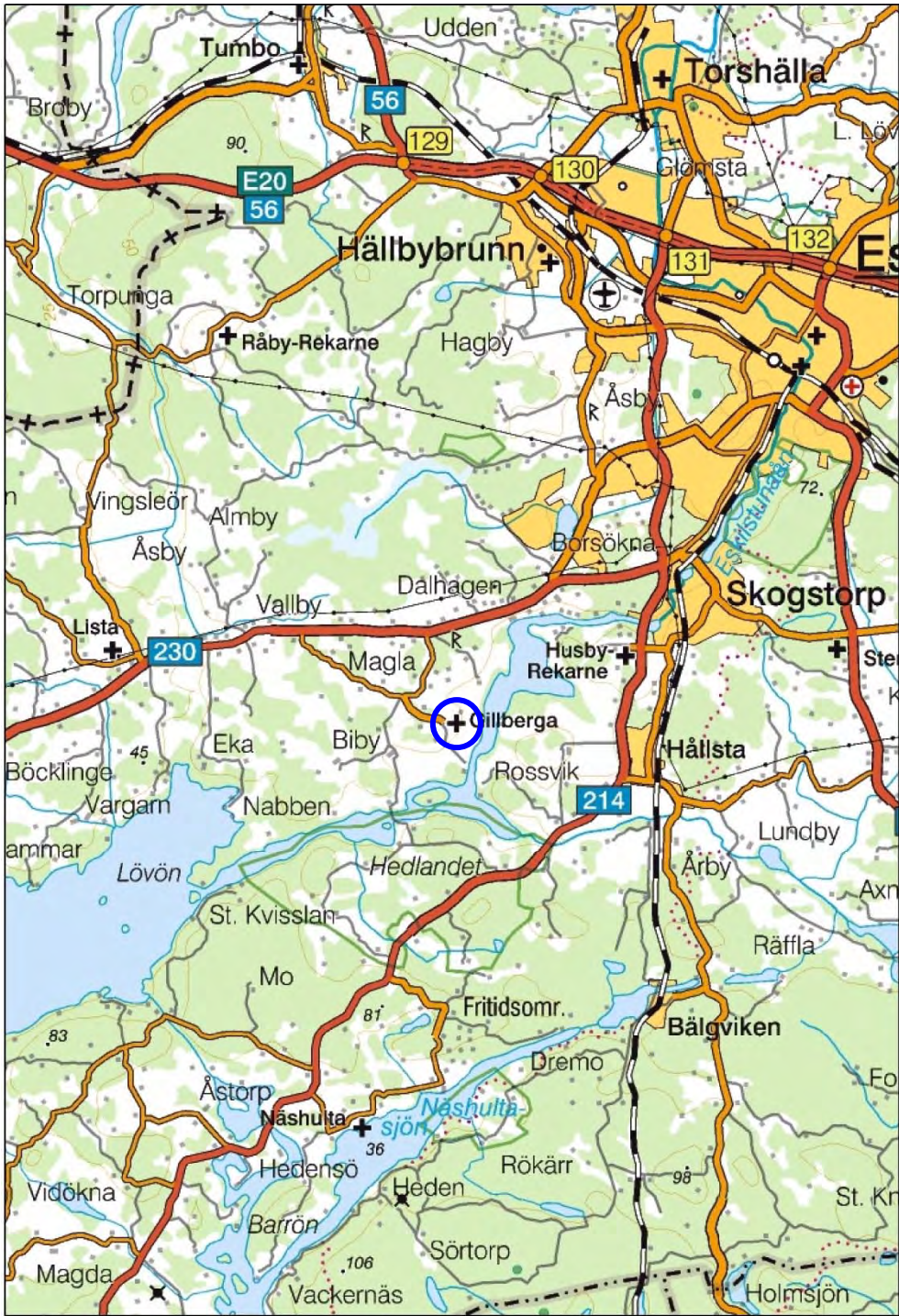
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-363-7

Tryck: Stiftelsen Kulturmiljövård, Västerås 2014.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Gillberga kyrkas historik	5
Genomförande	7
Resultat	9
Referenser.....	10
Kart- och arkivmaterial	10
Litteratur.....	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10

Figur 1. Kyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur digitala Gröna kartan. Skala 1:100 000.

Inledning

Under 2014 har reparationsarbeten utförts på stegtaket vid Gillberga kyrka. Tillstånd till arbetet gavs av Länsstyrelsen 2012-12-03 med dnr 433-3852-2012. Stiftelsen Kulturmiljövård anlätades av Västra Rekarne församling för antikvarisk medverkan.

Bakgrund

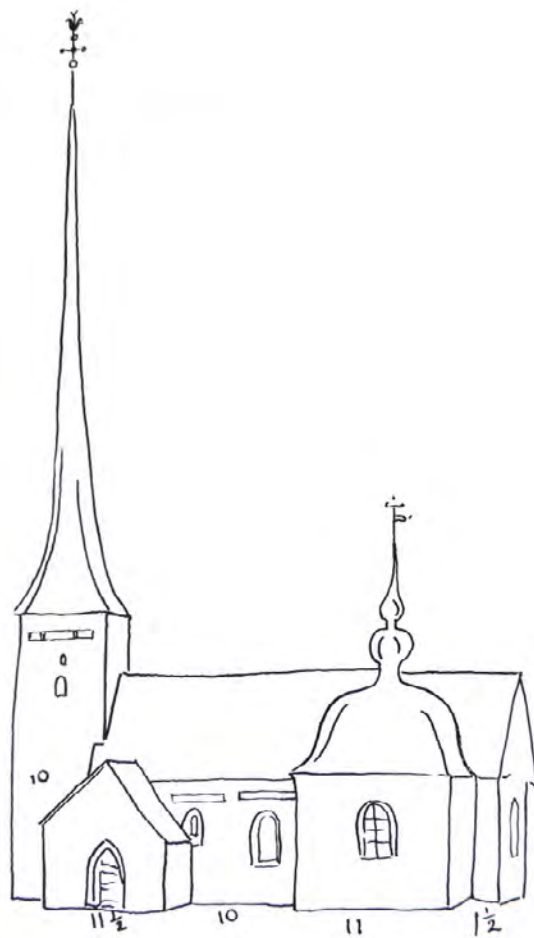
Västra Rekarne församling kontaktade Länsstyrelsen den 18 juni 2012 angående reparation av tak och ställning för stegar (s.k. stegtak) vid Gillberga kyrka. Begäran om komplettering i form av offert från snickare, ställdes av Länsstyrelsen den 29 juni 2012. Komplettering inkom 29 november 2012. Arbetet var planerat att utföras under andra hälften av år 2013 men sköts av hälsoskäl upp till våren 2014.

Gillberga kyrkas historik

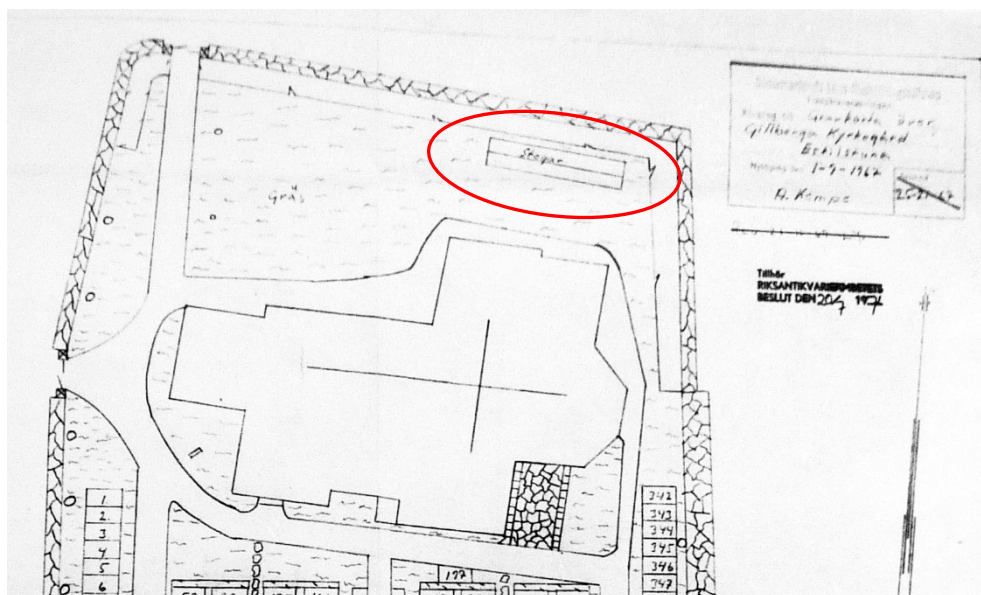
Under 1100-talet uppfördes en romansk stenkyrka, med absid, vars murverk av gråsten i stort ännu ingår i tornet och långhusets två västra travéer. Peringskiölds teckning från 1686 (fig. 2) visar att tornet saknade ljudöppningar, det kan sålunda ha uppförts i försvarssyfte snarare än som klocktorn. Under 1400-talet förlängdes kyrkan åt öster och fick ett kor med samma bredd som långhuset. Möjligen gjordes det i samband med att kyrkorummet försågs med tegelvalv, vilket skedde kring 1470- till 1480-talet. I samband med valvslagningen påmurades långhuset och tornet med tegel i munkförband, vilket är synligt invändigt i tornet och på kyrkvinden. Takhöjningen gjorde att även tornet byggdes på för att bibehålla sitt markerade uttryck. Samtidigt tillkom en sakristia i norr och vapenhuset på västra delen av södra fasaden. År 1646 försågs tornet med ny spira, synlig på Peringskiölds teckning från 1686 (fig. 2), den gamla blåste ned 1635. Kring år 1671 tillkom det Stiernskiöldska gravkoret vid korets sydsida. Efter ritningar av arkitekt Johan Fredrik Åbom lät brukspatron Lars Gustaf Celsing på Biby radikalt förändra kyrkans yttre år 1859. Efter skånsk förebild försågs tornet, vapenhuset och sakristian med trappgavlar. Kyrkan förlängdes österut med ett tresidigt korparti. Vid norra sidan av det tillbyggda koret uppfördes nuvarande sakristia, medan den gamla sakristian öppnades upp mot kyrkorummet till korsarm som pendang till gravkoret i söder. Under det nya koret byggdes ett gravvalv för Celsing och hans familj. Gravvalvet kom bland annat att nyttjas som bisättningsrum men togs aldrig i bruk för sitt ursprungliga syfte.

Kyrkogården var ursprungligen betydligt mindre, den omgärdades av en brädtaksförsedd mur med två portar. År 1912 utvidgades kyrkogården avsevärt mot söder, därefter har kyrkogården utvidgats ytterligare under 1940- och 1970-talet.

Stegtaket syns avbildat på en situationsplan från 1967 och är troligen äldre än så. Dess ålder är dock oklart. Det kan även mycket väl ha funnits föregångare till stegtaket.

Figur 2. Gillberga kyrka avbildad av Johan Peringskiöld 1686. Källa: Schnell 1963.

Figur 3. Stegtakets läge, strax norr om kyrkan, syns på ritning över kyrkogården från 1967 (bilden är beskuren). Källa: ATA.

Genomförande

Stegtaket är placerat på kyrkans norra sida, indraget mot kyrkogårdsmurens nordöstra hörn. Konstruktionen består av fem stolpar av ekträ, 160x160 mm, förankrade i marken och stagade av smidda järnstöttor. I övre delen av varje stolpe är ett ok för upphängning av stegar infällt. Över dessa sitter, på varje stolpe, en enkel takstol bestående av en infälld bjälke och två sparrar med dimension 50x100 mm. På takstolarna vilar ett pappklätt sadeltak av brädor i varierande bredd med plåtklädda gavelsprång. I varje ände finns ett indraget gavelröste.

Själva taket var i dålig kondition med stora hål till följd av rötskador. Takets kondition hade även lett till rötskador i underliggande takstolar, ok och delvis i stolpar. Konstruktionen var även, trots stöttorna, instabil och skev.

Virket i stegtaket ersattes helt med nytt i dimension efter befintligt, 160x160 mm stolpar av obehandlad ek, takstolar av 50x100 mm ohyvlad furu, tak av spontad furu 22x120 mm klätt med underlagspapp Icopal Macoflex samt helklistrad ytpapp Icopal Topsafe. Gavelsprången kläddes med plåt, den täcker dock inte nedre kanten. Stolparna placerades i befintliga hål och stadgades med de befintliga smidda järnstöttorna på samma sätt som tidigare. Tillägg gentemot den tidigare konstruktionen är; snedsträvor mellan de ytterst placerade stolparnas övre del och innanför placerad stolpes nedre del, två förstärkande sparrar på jämnt avstånd mellan takstolarna, en fotplåt på vardera takfallet samt att stolparnas förankring i mark förstärkts med cementbruk.

Figur 4. Stegtaket är placerat något undanskynt i kyrkogårdens nordöstra hörn. Foto: Tobias Mårud.

Figur 5. Sett från väster, innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 6. Sett från sydväst, innan åtgärd. Här framgår att stegtaket var skevt och att södra takfallet var i dåligt skick. Foto: Tobias Mårud.

Figur 7. Exempel på stagning av konstruktionen, här stolpen längst åt väster. Foto: Tobias Mårud.

Figur 8. Stolpen längst åt öster var stagad i hörnet. Foto: Tobias Mårud.

Figur 9. Bilden visar ett av oken som bär stegarna, samt en av takstolarna. Foto: Tobias Mårud.

Figur 10. Det nya stegtaket har samma utförande av ok och takstolar. Ett tillägg som syns här är en av två snedsträvor som binder samman de yttre stolparna med stolpen närmast innanför. Foto: Tobias Mårud.

Figur 11. Det nya stegtaket, sett från nordöst. Foto: Tobias Mårud.

Figur 12. Det nya stegtaket, sett från syddöst. Foto: Tobias Mårud.

Figur 13. Stagningen av stolpen längst åt väster, efter åtgärd. De äldre stagen återamvändes. Foto: Tobias Mårud.

Figur 14. Även staget på den östligaste stolpen placerades likt tidigare. Foto: Tobias Mårud.

Figur 15. Mellan takstolarna tillkom sparrar för att ytterligare stötta takkonstruktionen. Foto: Tobias Mårud.

Figur 16. På bilden syns plåten över östra gavelsprånget och i framkant den nytillkomna fotplåten, här på södra takfallet. Foto: Tobias Mårud.

Resultat

Arbetet är väl utfört och följer länsstyrelsens beslut. Ur antikvarisk synpunkt hade det varit eftersträfvansvärt att behålla mer av den ursprungliga konstruktionen än bara de smidda stöttorna.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Handlingar från ATA (Antikvarisk-Topografiska Arkivet).

Litteratur

Schnell, Ivar. Gillberga kyrka. Sörmländska kyrkor, 98. Utg. av Södermanlands hembygds- och museiförbund, 1963. Nyköping.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	13081
Länsstyrelsen dnr:	433-3852-2012
Fastighetsbeteckning:	Gillberga kyrka 1:1
Landskap:	Södermanland
Län:	Södermanlands län
Socken:	Gillberga
Beställare	Västra Rekarne församling
Entreprenör:	Stora Sundby Bygg AB
Antikvarisk medverkan:	Tobias Mårud
	Stiftelsen Kulturmiljövård
	Stora gatan 41
	722 12 Västerås

